

UNIVERSITY
OF TURKU

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR	Kirsi Günther, Outi Oja
TITLE	”Valvotun vaihdon säännöt” -sarjakuvasopimus multimodaalisena genrenä asiakkaan ja työntekijän välistä toimintaa rakentamassa
YEAR	2023
DOI	http://dx.doi.org/10.5128/LV33.01
VERSION	Publisher’s PDF
CITATION	Günther, K. & Oja, O. (2023). ”Valvotun vaihdon säännöt” -sarjakuvasopimus multimodaalisena genrenä asiakkaan ja työntekijän välistä toimintaa rakentamassa. <i>Lähivördlusi. Lähivertailuja</i> . 33, 11–46. https://doi.org/10.30668/janus.115302
LICENSE	CC BY-NC 4.0

“Valvotun vaihdon säännöt” -sarjakuvasopimus multi- modaalisena genrenä asiakkaan ja työntekijän välistä toimintaa rakentamassa

KIRSI GÜNTHER¹, OUTI OJA²

Turun yliopisto¹, Tukholman yliopisto²

Tiivistelmä. Sosiaalihuollon asiakirjat ovat usein vaikeasti ymmärrettäviä niissä käytetyn kielen ja termien vuoksi. Yksi tapa tehdä asiakirjat lähestyttävimmiksi on muuttaa ne sarjakuvasopimuksiksi ja siten parantaa niiden ymmärrettävyyttä erityisesti niille asiakkaille, joilla on puutteellinen kielitaito tai jokin muu lukemisen vaikeus. Artikkelissa tutkitaan kriittisesti, miten multimodaalinen sarjakuvasopimus rakentaa toimintaa asiakkaan ja työntekijän välillä visuaalisten ja verbaalisten keinojen avulla. Aineistoa analysoidaan jaksoanalyysin avulla. Tulkinnessa käytetään systeemis-funktionaalisen teorian ja sarjakuvan narratologian käsitteitä. Tunnistimme asiakirjassa kolme jaksoa: 1) institutionaalinen toimintaympäristö ja toimijoiden toiminta, 2) valvotut vaihdot ja niiden käytännöt sekä 3) toimintojen sääntely ja toimijoiden oikeudet ja velvollisuudet. Jaksot eroavat toisistaan tavoitteissaan, toimijoiden kuvaamisessa ja siinä, miten sanan ja kuvan liitto välittyy. Kuvan ja sanan vuorovaikutus vaikuttaa siihen, miten ja millaisia toimijuuksia ja toimintasuhteita vanhemmille, lapsille ja työntekijöille asiakirjassa tuotetaan. Analyysi osoittaa sen, että asiakirjan kääntäminen on prosessi, jossa tehdään valintoja niin visuaalisten kuin verbaalistenkin keinojen käytössä. Tehtyjä valintoja on tärkeä pohtia kriittisesti diskurssiyhteisössä.

Avainsanat: toisen kielen ymmärtäminen; sosiaalihuolto; toimijuus; sarjakuväsopimus; multimodaalinen genre; tekstianalyysi; jaksoanalyysi; suomi

1. Johdanto

Sosiaalihuollon erilaiset asiakirjat, kuten valvotun vaihdon asiakirjat, voivat olla vaikeaselkoisia: niissä käytetty kieli ja käsitteet saattavat avautua hankalasti niin sosiaalihuollon asiakkaalle kuin työntekijällekin (ks. esim. Tiililä & Karvinen 2017; Pitkäsalo ym. 2022). Erityisen haastavia ne voivat olla suomea toisena tai vieraana kielenä puhuville asiakkaille. On kuitenkin tärkeää, että asiakas ymmärtää asiakirjan merkityksen ja sen, mihin palveluihin hän on oikeutettu (Pitkäsalo & Kalliomaa-Puha 2019). Sarjakuvallistaminen on yksi keino havainnollistaa sosiaalihuollon asiakirjojen kieltä ja sisältöä: sarjakuvamuotoinen teksti voi auttaa ketä tahansa ymmärtämään paremmin asiakirjoja ja niihin liittyvää toimintaa sekä tehdä viestinnästä saavutettavaa.

Sosiaalihuollon asiakirjojen ymmärrettävyys kytkeytyy kiinteästi sosiaalipalvelujen saavutettavuuteen: jos asiakas ei ymmärrä tekstin sisältöä, hän ei tiedä, millaisia palveluita hänen on mahdollista saada ja miten. Visuaalistamista sarjakuvien voidaan käyttää apuna, kun tehdään esimerkiksi liiketoiminnan juridisia dokumentteja paremmin saavuttaviksi. Näin vältetään vaikeasti avautuvaa juridista kieltä, jonka sisällön vain aiheeseen perehtyneet juristit ymmärtävät. (Berger-Walliser ym. 2011: 55–57.) Ei olekaan ihme, että viime vuosina useissa tutkimuksissa on raportoitu sarjakuvien ja muiden visualisointimenetelmien eduista (Andersen 2018; Haapio ym. 2016; Botes 2017; Pitkäsalo ym. 2022). Sarjakuvamuotoisten asiakirjojen tavoitteena onkin parantaa palvelujen saavutettavuutta: demokraattisessa yhteiskunnassa kaikkien pitää voida käyttää palveluja rajoitteistaan riippumatta (ks. Pitkäsalo & Kalliomaa-Puha 2019; Kalliomaa-Puha ym. 2021).

Tässä artikkelissa analyysimme kohteena on ”Valvotun vaihdon säännöt” -sarjakuväsopimus, sarjakuvamuotoiseksi muutettu sosiaali-

huollon asiakirja, joka syntyi, kun Ensi- ja turvakotien liitto halusi parantaa jo käytössä olleen sosiaalihuollon asiakirjan ymmärrettävyyttä erityisesti niille asiakkaille, joilla on puutteellinen kielitaito tai jokin muu lukemista vaikeuttava syy. Analyysissa etsimme vastausta kysymykseen, miten multimodaalinen sarjakuvasopimus rakentaa toimintaa asiakkaan ja työntekijän välillä visuaalisten ja verbaalisten keinojen avulla. Samalla tuotamme tietoa siitä, kuinka ymmärrettävä ja saavutettava sarjakuvasopimus on.

Valvotussa vaihdossa sosiaalihuollon työntekijä huolehtii siitä, että lapsi ei joudu vanhempien ristiriitojen keskelle. Vaihto järjestetään niin, että lapsen vanhemmat eivät kohtaa toisiaan. Palvelun asiakkaina saattaa olla vanhempia, joilla voi olla esimerkiksi kehittyvän kielitaidon vuoksi vaikeuksia ymmärtää toiminnan tarkoitusta. ”Valvotun vaihdon säännöt” -sarjakuvasopimus on asiakkaan ja ammattilaisen yhteistoiminnan väline. Niin sosiaalihuollon asiakkaan kuin työntekijöidenkin näkökulmasta asiakirjojen tulisi olla ymmärrettäviä ja selkeitä, jotta esimerkiksi kielen alkeet hallitseva maahanmuuttaja saisi käsityksen siitä, millaisista palveluista on kyse ja mitkä ovat hänen oikeutensa, vastuunsa ja velvollisuutensa sekä mitä häneltä odotetaan (ks. Pitkäsalo & Kalliomaa-Puha 2019).

Artikkelissamme avaamme ensin lyhyesti sarjakuvasopimuksen kontekstia: lähdemme liikkeelle genren historiasta. Tämän jälkeen esittelemme lyhyesti prosessia, jonka myötä sosiaalihuollon asiakirja on monitieteisessä projektissamme muuttunut perinteisestä kirjallisesta asiakirjasta sarjakuvasopimukseksi diskurssiyhteisössä. Sitten tuomme esiin aineiston lukutavan ja menetelmät. Erittelemme, millä tavalla kuvan ja sanan keinoin tekstissä luodaan käsitystä kuvattujen henkilöiden toimijuudesta. Samalla kommentoimme kriittisesti aineistomme onnistuneisuutta multimodaalisena genrenä erityisesti kuvan ja sanan liiton, toimijuuksien sekä saavutettavuuden näkökulmasta.

2. Sarjakuväsopimuksen genren historiaa

”Valvotun vaihdon säännöt” -sarjakuväsopimus kuuluu uuteen 2010-luvulla syntyneeseen genreen, josta puhutaan englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa yleensä käsitteillä *comic contract* tai *contract comic* (esim. Brunschwig 2019). Brunschwigin (2019: 197) mukaan sarjakuväsopimukset ovat osa oikeustieteellisten sopimustekstien kenttää: genrestä käytetään myös englanninkielisiä termejä *law comic* tai *legal comic*, joilla viitataan lakitekstiä ja sarjakuvamuotoista tekstiä yhdistävään multimodaaliseen kokonaisuuteen. Sarjakuväsopimus on erilainen kuin sosiaalihuollon alan tyypilliset kirjalliset sopimukset. Multimodaalisena tekstilajina se hyödyntää lingvististä ja visuaalista viestintää, kuten peräkkäisiä muotoja, puhekuplia ja muita efektejä, ja aktivoi samanaikaisesti useita erilaisia kanavia (esim. Pitkäsalo ym. 2022).

Sarjakuväsopimuksessa on kyse sopimuksesta. Tieteen termipankki määrittelee oikeustieteelliset sopimukset kahden tai useamman toisiaan edellyttävän tahdon ilmaisun yhdistelmäksi, joka synnyttää velvoitteita osapuolten kesken. Sopimus solmitaan puhutulla tai kirjoitetulla kielellä (Salmi-Tolonen 2014: 320). Sen kommunikatiivisena tavoitteena on välittää sopimuksen sisältö yksiselitteisesti ja ymmärrettävästi (Mattila 2017: 56, 98) ja siten edistää yhteisten tavoitteiden saavuttamista sekä ennaltaehkäistä väärinkäsityksiä (ks. esim. Haapio 2012). Oikeudellisia tekstejä tutkittaessa katse on kiinnittynyt usein kieleen ja tekstien ymmärrettävyyteen (esim. Mattila 2012). Tarja Salmi-Tolonen (2014) on tarkastellut sopimustekstien ja kielen suhdetta sopimukseen liittyvien kielellisten riskien eli kielen monitulkintaisuuden tai epäselvyyden näkökulmasta. Hän näkee, että sopimuksen genre on dynaaminen. Kehityksen tiedostaminen on hidasta, koska perinteet ja konventiot, joita genre edustaa, muuttuvat hitaasti. Sopimuksia on tarkastellut tekstintutkimuksen näkökulmasta muun muassa Marja-Liisa Kuronen (2004), joka analysoi, millaisiin kielellisiin piirteisiin sopimus-oikeudellisten vakuutustekstien uudistamisprosessissa on kiinnitetty huomiota.

Sarjakuvasopimuksen keksijänä pidetään Robert de Rooyta. Hän kehitti vuonna 2014 Indigo Fruit Growers -hedelmäplantaasin rekrytointitarpeisiin visuaalisen työsopimuksen, jota hän kutsui sarjakuvasopimukseksi (*comic contract*) (esim. Haapio ym. 2017). Tässä sopimuksessa plantaasin työntekijöille havainnollistettiin kuvien ja tekstin avulla esimerkiksi heidän palkkansa suuruus, työpäivien pituus ja kulku. Tarkoitus oli antaa heikosti kohdemaan kieltä hallitseville työntekijöille käsitys siitä, mihin he sitoutuvat työsopimuksessa. Sarjakuvasopimus konkretisoi työntekijöille käytännön työskentelyä plantaasilla ja sitä institutionaalista toimijuutta, jota työsuhteisiin liittyy. Työsopimuksen piti olla juridisesti pätevä, eli se piti pystyä allekirjoittamaan virallisena työsopimuksena. De Rooy'n kehittämä sarjakuvasopimus otettiin ensimmäisen kerran juridisena dokumenttina käyttöön vuonna 2016. (Haapio ym. 2017.)

Sarjakuvasopimuksissa kuva ja sana eli visuaalinen ja lingvistinen sisältö yhdistyvät eri tavoin. Kun esimerkiksi perinteisestä laillisesti sitovasta työsopimuksesta tehdään sarjakuvasopimus, sen sisältö siirretään multimodaaliseen muotoon. Sisältö esitetään mahdollisesti eri järjestyksessä kuin perinteisessä tekstimuotoisessa sopimuksessa: usein kuvataan olennaisia pääkohtia ja esitetään selkeät siirtymät, jotta sopimuksen narratiivisuus voi säilyä (Pitkäsalo & Kalliomaa-Puha 2019). Tyypillistä on, että sopimuksen osapuolet esitetään hahmoina lingvistisin ja visuaalisin keinoin ja että heidän vuorovaikutuksensa havainnollistetaan kuvin (Brunschwig 2019: 198; Haapio ym. 2016: 456).

3. Tutkimuskonteksti, aineisto ja analyysimenetelmä

3.1. ”Valvotun vaihdon säännöt” -sarjakuvasopimus institutionaalisenä genrenä

”Valvotun vaihdon säännöt” -sarjakuvasopimuksen syntymistä on mielekästä esitellä institutionaalisten genren kontekstissa. Norman Fairclough (1996) on liittännyt institutionaalisten genren tuottamiseen kielenkäytön teknologisoitumisen ajatuksen. Institutionaalisia genrejä

muutetaan ja niitä tuotetaan usein asiantuntijatyönä. (Fairclough 1996.) Anna Solin (2012) on tutkinut genremuutosta kieli-ideologisena prosessina. Hän analysoi viranhakuportfolion tekstilajin kotouttamista suomalaisen korkeakoulumaailmaan. Kieli-ideologian käsitteen inspiroimana Solin puhuu genreideologioista. Niistä on kyse silloin, kun ”neuvotellaan uuden genren käyttöönotosta, hyväksyttävistä muodoista ja käyttötaivoista sekä genren säätelystä” (Solin 2012: 350).

Genremuutos tapahtuu diskurssiyhteisössä. John Swales (1990: 44–45) nostaa genren käsitteen määrittelyssä tärkeäksi näkökulmaksi genrejen kehittymisen diskurssiyhteisöissä, joissa harjoitetaan erilaisia nimeämisen käytänteitä ja jonka jäsenillä on erilaisia tapoja käyttää kieltä. ”Valvotun vaihdon säännöt” -sarjakuvasopimuksen genreä on kehitetty yhteistyössä tutkijoiden, sarjakuvapiirtäjän ja Ensi- ja turvakotien liiton kanssa.

Valtakunnallinen lapsi- ja perhejärjestö Ensi- ja turvakotien liitto järjestää toimintaa eri puolilla Suomea. Liitossa työskentelee sosiaalialan ammattilaisia, kuten sosionomeja ja lähihoitajia, joilla on osaamista lapsen ja vanhemman tapaamisen kysymyksistä, erovanhemmuudesta sekä perhe- ja lähisuhdeväkivallasta. Liiton tarjoamien palvelujen, kuten tapaamispaikkatoiminnan, tavoitteena on taata lapselle lainmukainen oikeus tavata molempia vanhempiaan (Ensi- ja turvakotien liitto; ks. myös Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 27§). Valvottu vaihto toteutetaan tapaamispaikassa ja se perustuu aina sosiaalilautakunnan vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen (ks. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 190/2019, 9 b§; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 27§.)

Diskurssiyhteisössä valvotun vaihdon asiakirja käännettiin sarjakuvamuotoiseksi tekstimuotoisen sopimusasiakirjan pohjalta. Asiakirjan muuttaminen sanoja ja kuvia yhdistävään muotoon vaati useita neuvotteluja diskurssiyhteisön jäsenten kesken (ks. Pitkäsalo ym. 2022). Tekstimuotoisen asiakirjan kääntämistä sarjakuvamuotoiseksi voidaan kuvata prosessiksi, jossa luodaan ymmärrystä asiakirjojen käyttökontekstista ja neuvotellaan asiakirjan tulkinnoista. Prosessissa keskustellaan siitä,

millä tavalla kuvatut hahmot kuvitetaan ja miten heidät sijoitetaan sarjakuvaan sekä siitä, millainen sarjakuva on ymmärrettävä esimerkiksi toisesta kulttuurista tulevalle edellyttäen, että valvottu vaihto on palveluna vieras. Hankkeen tutkijat testaavat sarjakuvamuotoisia asiakirjoja erilaisilla lukijoilla, niin suomea ensikielenä kuin suomea vieraana kielenä puhuvilla sosiaalihuollon asiakkailta. Saatujen tulosten myötä sopimusta muokataan.

Sarjakuvatasopimuksen osapuolina ovat vanhemmat, lapset ja tapaamispaikka. Asiakirjassa kerrotaan, mistä tapaamispaikkatoiminnassa on kyse ja ketkä ovat siitä vastuussa. Lisäksi siinä kuvataan tapaamispaikan toimintasäännöt ja -ehdot, joihin vanhempien tulee sitoutua. Asiakirjassa selitetään yksityiskohtaisesti asiakasprosessia, kuten sitä, miten asiakkuus tapaamispaikassa alkaa, mitä se edellyttää vanhemmilta ja miten lapsi tuodaan sekä haetaan tapaamispaikasta. Siinä myös kerrotaan työntekijän velvollisuudesta välittää tietoa sosiaalilautakunnalle ja tuomioistuimelle valvottujen vaihtojen toteutumisesta. Allekirjoittaessaan asiakirjan vanhemmat sitoutuvat vaitiolovelvollisuuteen: he eivät saa puhua tapaamisesta havaitsemistaan asioista muille eivätkä valokuvata muita asiakkaita. Heidän täytyy lisäksi korvata tapaamisesta aiheuttamansa mahdolliset vahingot. Asiakirjan määritelmässä nojataan sosiaalihuoltolakiin 1301/2014, 27§, lakiin lapsen huollosta ja tapaamis-oikeudesta 190/2019, 2§ sekä lakiin sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 817/2015.

”Valvotun vaihdon säännöt” -sarjakuvatasopimuksen toimivuutta testataan Koneen Säätiön rahoittamassa tutkimushankkeessa *Word to image – Sanasta kuvaksi (2020–2023)* (ks. <https://research.tuni.fi/sarjis/project-2-word-to-image/>). Tällä artikkelillamme osallistumme yhteisöllisesti sosiaalihuollon sarjakuvatasopimusten genren luomiseen ja testaamiseen. Toinen kirjoittajista on hankkeessa rahoitettuna tutkijana: hän on osallistunut hankkeeseen sen suunnitteluvaiheesta lähtien. Toinen kirjoittaja osallistuu hankkeessa ainoastaan kahden artikkelin kirjoittamiseen eikä toimi hankkeen tutkijana muutoin. Kirjoittajien erilainen rooli diskurssiyhteisössä antaa mahdollisuuden reflektioon.

Niinpä ensin mainitulla on tietoa nimenomaan hankkeen suunnittelusta ja sarjakuvapöytäkirjan syntyvaiheista sekä ruohonjuurityöstä sosiaalisen median kentältä, kun taas toisella on distanssin ansiosta mahdollisuus katsoa hanketta ulkopuolisen silmin.

3.2. Aineiston luennan menetelmistä kohti täsmällistä tutkimuskysymystä

Hyödynnämme ”Valvotun vaihdon säännöt” -sarjakuvamuotoisen asiakirjan analysoimisessa tekstianalyysia löytääksemme vastauksen tutkimuskysymykseen, miten multimodaalinen sarjakuvapöytäkirja rakentaa toimintaa asiakkaan ja työntekijän välillä visuaalisten ja verbaalisten keinojen avulla. Narratologisen sarjakuvateorian (Kukkonen 2013; Mikkonen 2017) käsitteet yhdistyvät fennistiikan, systeemisen-funktionaalisen kieliteorian ja Günther Kressin ja Theo van Leeuwenin (2006) visuaalisen kieliopin käsitteisiin, kun osoitamme, miten kieli ja sana kietoutuvat yhteen sarjakuvapöytäkirjan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Kaikki niin verbaaliset kuin visuaalisetkin valinnat luovat erilaisia merkityksiä ja rakentavat näin käsitystä todellisuudesta (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 16–17). Tekstianalyttisin keinoin olemme etsineet aineistosta erilaisia funktioita sisältäviä jaksoja. Rakennetta tarkasti lukemalla tuotamme myös tietoa siitä, millainen multimodaalinen genre sarjakuvapöytäkirja on, millaista toimintaa asiakkaan ja työntekijöiden välille rakentuu sekä miten eri jaksoissa kuvan ja sanan yhteispeli onnistuu. Taustalla on halu arvioida, kuinka hyvin sarjakuvapöytäkirja onnistuu viestinnällisessä tavoitteessaan.

Kokoonnuimme yhteensä seitsemän kertaa keskustelemaan aineiston herättämistä ajatuksista, analyysin toteuttamisesta ja alustavista tuloksista. Kirjoitimme ja muokkasimme tekstiä jaetulla alustalla, jolla keskustelimme tulkinnoistamme. Analyysin etenemistä voidaan kuvata hermeneuttiseksi prosessiksi, jossa esiymmärryksemme valvotusta vaihdosta ja asiakirjasta ohjasi tulkintaamme. Se puolestaan lisäsi ymmärrystä ja johti uuteen tulkintaan.

Aloitimme analyysin lukemalla aineistoa läpi. Ensimmäiset lukukerrat antoivat yleisvaikutelman siitä, millaisesta asiakirjasta on kyse ja millaisia multimodaalisia elementtejä siinä hyödynnetään. Lukiessamme sarjakuvasopimusta jaksoanalyysin näkökulmasta huomiomme kiinnittyi asiakirjan muodollisiin ja toiminnallisiin samanlaisuuksiin sekä eroihin. Jaoin samansisältöiset tekstiainekset ryhmiin ja nimesimme ne yhdeksi rakennejaksoksi (ks. esim. Günther 2015; Honkanen & Tiililä 2012; Heikkinen 2023). Paikansimme esiluennassamme sopimuksesta kolme rakennejaksoa: 1) institutionaalinen toimintakonteksti ja toimijoiden aseointi, 2) valvotun vaihdon toimintakäytännöt ja 3) toiminnan sääntely sekä toimijoiden oikeudet ja velvoitteet. Jaksoja erottavat toisistaan tavoitteet, työntekijän ja vanhempien toimijuuskuvaukset sekä se, millaisia verbaalisia ja visuaalisia keinoja niissä hyödynnetään. Huomiota saavat osakseen erityisesti hahmojen visuaalisuus, symbolit ja värit. Jaksoja erottavat ja yhdistävät niissä käytetty kieli ja visualisointi sekä toimijoiden roolit.

Sarjakuvasopimuksen rakenteiden tarkastelusta siirsimme huomion siihen, minkälaisia merkityksiä kukin jakso synnyttää. Samalla hahmotuu myös sopimustekstien osallistujien toimijuus erilaisina rooleina ja asemina, joihin sisältyy erilaisia oikeuksia ja velvoitteita. Ne määrittävät myös sen, mitä toimijat voivat omasta asemastaan sanoa ja tehdä. (Ks. Jokinen ym. 1993: 39–40.) Siten kaikkeen merkityksenantoon kytkeytyy olennaisesti myös kysymys vallasta ja valtasuhteista (ks. esim. Fairclough 1992: 75).

4. ”Valvotun vaihdon säännöt” -sarjakuvasopimus ja sen tuottama toimijuus

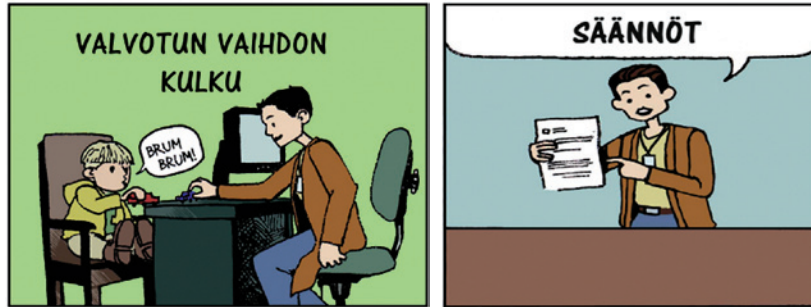
”Valvotun vaihdon säännöt” -tekstin oletetun tekstilajin, sarjakuvasopimuksen, nimi tarjoaa lukuohjeen: tekstissä on piirteitä sekä sarjakuvan että asiakirjojen, sopimusten, ilmaisukielestä. Ulkoisesti sarjakuvasopimus muistuttaa enemmän väritettyä sarjakuva-albumia kuin asiakirjaa. Sarjakuva-albumista – siis sarjakuvakirjasta, joka kertoo

sarjakuvamuodossa pitemmän tarinan – lukijaa muistuttaa se, että ”Valvotun vaihdon säännöt” on A4-kokoon paperille painettu albumi, jota lukijan on tarkoitus edetä lineaarisesti ja vertikaalisesti, ylhäältä alaspäin sekä sivulta seuraavalle liikkumalla (sarjakuva-albumin määritelmästä esim. Kukkonen 2013: 4). Sarjakuviasopimuksessa yhdistyy kaksi eri ulottuvuutta: sarjakuville tyypilliseen kertomuksellisuuteen ja visuaaliseen havainnollisuuteen kytkeytyy asiakirjalle tyypillinen direktiivinen, ohjaileva vuorovaikutus.

”Valvotun vaihdon säännöt” -sarjakuviasopimus koostuu kansilehtien lisäksi yhdeksästä sivusta. Sivulla yksi (1) esitellään valvotun vaihdon osallistajat ja institutionaalinen rakennus, jossa valvottu vaihto tapahtuu. Tämä sivu poikkeaa vaaleanturkoosilla taustallaan visuaalisesti kaikista muista sivuista, ja sen huomioarvo on siksi korkeampi. Sivulla kaksi (2) ja kolme (3) kerrotaan sarjakuvamaisella kuvakerronnalla valvotun vaihdon institutionaaliset puitteet ja se, mitä tapahtuu ennen valvottua vaihtoa. Sivulla (4) on ainoastaan yksi sarjakuvaruutu, jossa valvotusta vaihdosta vastaava työntekijä istuu työpisteellään ja häntä vastapäätä istuu vaihtoon osallistuva lapsi. Ruudussa on teksti ”Valvotun vaihdon kulku”.

Sivu viisi (5) sisältää yhteensä seitsemän samansuuruisia kuvaruutua, joissa konkretisoidaan kuvakerronnan avulla valvotun vaihdon tapahtumat ja siihen osallistuvien henkilöiden roolit. Valkoisen sivun kuusi (6) keskellä on sivun neljä (4) tapaan yksittäinen pieni sarjakuvaruutu, jossa puolikuvassa esiintyy instituution työntekijä seisomassa oikeassa kädessään valkoinen paperi. Työntekijän puhekuplaan on kirjattu sana ”Säännöt”. Sivut seitsemän (7) ja kahdeksan (8) konkretisoivat valvotun vaihdon institutionaalisia sääntöjä. Niistä molemmissa on yhteensä kahdeksan sarjakuvaruutua. Viimeinen, yhdeksäs sivu (9) sisältää sarjakuviasopimuksen allekirjoitettavan sopimusosan ja yhden sarjakuvaruudun.

Sarjakuviasopimus ei etene sarjakuvulle tyypilliseen tapaan kerronnallisena, vaan kerronnassa on isoja katkoksia ja tekstin puhetilanteet muuttuvat. Selkeimmät katkokset ovat sivuille neljä (4) ja kuusi (6)

© Jan Pitkäsalo

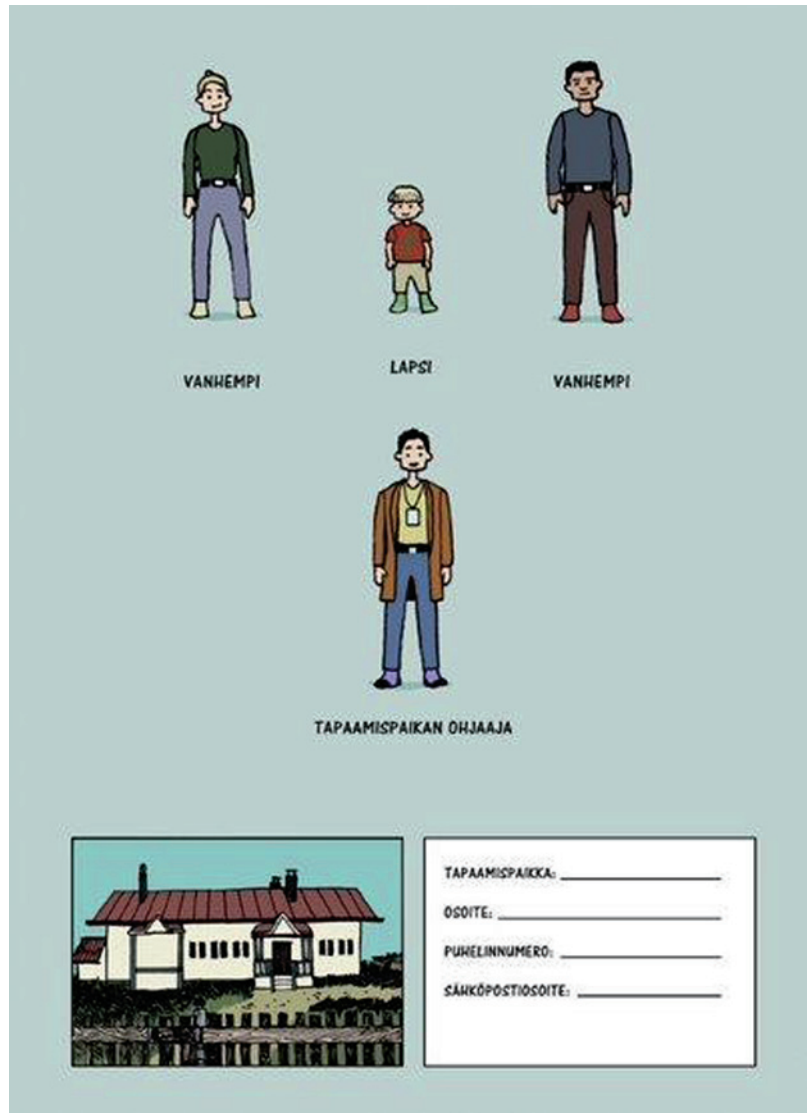
KUVA 1. Sarjakuväsopimuksen otsikkoruutuina toimivat paratekstit

kirjatut, otsikkoina toimivat sarjakuvaruudut ”Valvotun vaihdon kulku” ja ”Säännöt”, jotka ovat eräänlaisia paratekstejä (paratekstin käsitteestä lisää ks. Genette 1997: i, 1–2). Niillä osoitetaan siirtymät tekstissä ilmaistuissa puhefunktioissa. Paratekstin ymmärtäminen jäsentää koko muun tekstin ymmärtämistä (ks. erit. Genette 1997: 12). Samalla ne katkovat kertovuuden.

Kaiken kaikkiaan sopimus virittää sarjakuvakerronnalle tyypillisen kehyksen, mutta se ei kokonaisuudessaan ole kertova esimerkiksi juuri otsikkoruutujen takia. Tässä nousee esille sarjakuväsopimuksen rakenteen asettama haaste ja eräänlainen genrehybridin dilemma: sarjakuväsopimuksessa pyritään havainnollistamaan sarjakuvamaisella kerronnalla sopimusta, joka funktioltaan pikemminkin ohjailee toimintaa kuin kertoo.

4.1. Institutionaalinen toimintakonteksti ja toimijoiden aseointi -jakso

”Valvotun vaihdon säännöt” -sarjakuväsopimus hahmottuu ensimmäiseltä sivultaan lähtien visuaalisuuden kautta. Vaaleanturkoosipohjaisella ensimmäisellä sivulla (kuva 2) esitetään kokokuvin valvotun vaihdon osapuolet ja vaalea rakennus, jossa valvotun vaihdon työntekijän

© Jan Pitkäsalo

KUVA 2. Toimijoiden asemointi sopimuksen ensimmäisellä sivulla

työpiste sijaitsee. Tämä ensimmäinen sivu kuuluu tekstikokonaisuudesta konstruoimaamme ”Institutionaalinen toimintakonteksti ja toimijoiden asemointi” -jaksoon.

Ensimmäisellä sivulla toimijoista kaksi asemoidaan vanhemman, yksi tapaamispaikan ohjaajan ja yksi lapsen rooliin. Vanhemmat on visuaalisesti sukupuolitettu: vaikka heidät nimeltään sukupuolineutraalisti vanhemmiksi, kuva paljastaa vasemmanpuoleisen vanhemman äidiksi ja oikeanpuoleisen isäksi. Heidän välinen suhteensa on merkityksellistetty heteronormatiivisuuden kautta, mutta lapsen ja ohjaajan sukupuolta ei voi päätellä. Vanhempien sukupuolittaminen osoittaa visuaalisen esittämisen haastetta, kun kuvalla täytyy esittää yksilöitä.

Kressin ja van Leeuwenin *Visuaalisessa kieliopissa* (2006) salienssi eli erottuvuus on yksi kuvien sommittelun peruskeinoista informaatioarvon ja kehystämisen lisäksi. Kuvaelementtien merkitystä voidaan korostaa muodollisilla piirteillä ja vihjeillä, kuten sijoittelulla, koolla, värien käytöllä, tarkennuksella, perspektiivillä ja toistolla. (Kress & van Leeuwen 2006: 61, 183, 212–214.) Lapsen asettaminen vanhempien väliin osoittaa visuaalisesti, että lapsi on valvotun vaihdon keskiössä: hänellä on oikeus molempiin vanhempiinsa. Tapaamispaikan ohjaajan roolia instituution edustajana korostetaan symbolin, kaulassa olevan henkilökortin, avulla. Hänen visuaalinen asettelunsa kuvan keskelle asemoi hänet välittäjäksi. Huomionarvoista on se, että isän ihon väri on tummempi kuin muiden henkilöiden, mikä saa lukijan kysymään, onko kovinkin tyyppillistä, että valvottua vaihtoa tarvitsee valtaväestöä tummempi isä vai onko ihon värin valinnalla haluttu tuoda näkyväksi perheiden moninaisuutta.

Sopimuksen ensimmäinen sivu toimii luennan kehyksenä, mutta se hahmottuu hankalasti. Hahmottamiseen vaaditaan kontekstuaalista tietoa, jota ilman sivua ei voi ymmärtää. Ilman diskurssiyhteisöltä saatavaa tietoa teksti ei kerro, keitä sivulla kuvatut henkilöt ovat ja mikä on vasemman alanurkan sarjakuvaruutuun piirretty vaalea, ruskeakattoinen rakennus. Entä mikä merkitys on sivun alanurkkaan asetetulla valkopohjaisella sarjakuvaruudulla, jossa on sanat ”tapaamispaikka, osoite, puhelinnumero, sähköpostiosoite” ja jossa sanojen jälkeen on

Olen lukenut sopimuksen ja noudatan sitä.

Paikka ja aika _____

_____

_____

_____

Nimenselvennys

_____

Nimenselvennys

© Jan Pitkäsalo

KUVA 3. *Sopimuksen vahvistaminen toimijoiden välille*

tyhjät viivat täyttämistä varten? Sarjakuvasopimuksen ymmärtäminen tarvitsee siis sosiaalisen tilanteen, jossa sen luonnetta vaihtoon osallistuvalla vanhemmalle hahmotetaan ja jossa tyhjät aukot täytetään.

Kuvassa 3 on sarjakuvasopimuksen viimeinen sivu. Se vahvistaa asiakirjan sopimuksellisen luonteen ja kuuluu jaksoon ”Institutionaalinen toimintakonteksti ja toimijoiden asemointi”. Täydennettävälle sivulle osapuolet vahvistavat sopimuksen allekirjoituksillaan sekä paikka- ja aikatiedoilla. Kädenpuristus symboloi visuaalisesti sopimuksen syntymistä ja osoittaa sopimuksen sisältävän ohjailevuutta. Kädenpuristuksen alla oleva yksikön ensimmäisessä persoonassa kirjoitettu teksti ”Olen lukenut

sopimuksen ja noudatan sitä” sitouttaa sanoin allekirjoittajan noudattamaan sopimuksen sisältöä. Viimeisellä sivulla sopimuksen solmijat sitoutuvat täyttämään sopimukseen kytkeytyvät institutionaaliset velvollisuudet ja vastuut (ks. esim. Haapio & Haavisto 2005; Günther 2015).

Sarjakuvasopimuksen interaktiivisen tekstilajin merkitys syntyy sosiaalisen toiminnan myötä. Täytettävä teksti saa eri kirjoituskerroilla yhteisöllisessä kontekstissa eri merkityksiä: viivoille täytettävät henkilökohtaiset tiedot määrittävät, ketkä ovat tehneet sopimuksen. On kuitenkin vaikea hahmottaa sarjakuvasopimuksesta, ketkä sen allekirjoittavat. Viimeisellä sivulla visualisoidun kädenpuristuksen perusteella (vrt. henkilöiden ulkoasuun sopimuksen sivulla 1, ks. kuva 2) sopimuksen tekevät tummaihoisen, siniseen paitaan pukeutunut isä eli vaihtoa tarvitseva etävanhempi ja työntekijä ruskeassa takissaan. Miten toinen vanhempi on mukana sopimuksessa? Vai tekeekö toinen vanhempi oman sopimuksensa työntekijän kanssa kahdestaan? Tekstin sopimusluonne – kuka sopii mitäkin ja kenen kanssa – jää siis epäselväksi.

Ensimmäinen ja viimeinen sivu osoittavat, että sarjakuvasopimus on luonteeltaan interaktiivinen tekstilaji: sen tekijöillä/lukijoilla ja samalla koko diskurssiyhteisöllä ei ole pelkästään vastaanottavaa roolia, vaan tekstiä voidaan täyttää tarpeen mukaan. Muokkaamisen mahdollisuudet ovat kuitenkin rajalliset ja näennäiset, sillä muokattavia kohtia on ensimmäisen ja viimeisen sivun lisäksi vain sopimuksen sivuilla 5 ja 8. Vuorovaikutus ja toiminnan ohjaaminen rajataan tapaamispaikkaa koskevan informaation kirjaamiseen ja allekirjoituksiin. Huolimatta vuorovaikutuksen rajoitteista kirjoittamisen aktilla on merkitystä. Kulttuurissamme kirjoitettu teksti on usein vahvistus osapuolten välisestä toiminnasta (Kuronen 2004: 15). Näin jo sopimuksen ensimmäinen varsinainen sivu täytettävine viivoineen viittaa paitsi kielen tilannesidonnaisuuteen myös sen sopimusluonteeseen ja funktionaalisuuteen. Sarjakuvasopimus saa merkityksensä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Ilman osallistujien määrittelyä ja institutionaalisen toimintakontekstin jaksoa sarjakuvasopimukselle olennainen sopimuksellisuus ja toiminnan ohjaaminen jäisivät vajaiksi.

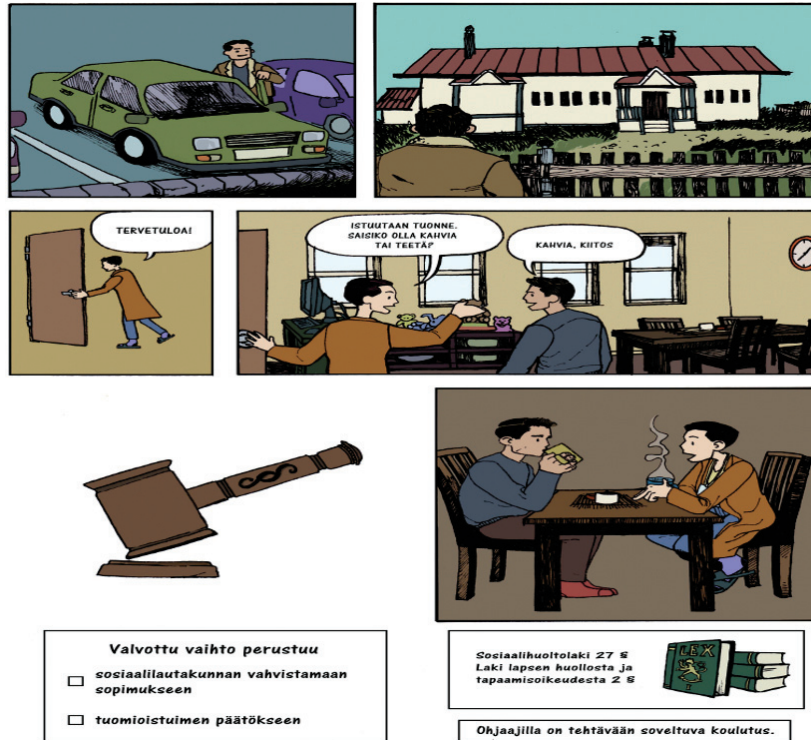
4.2. Valvottu vaihto ja sen toimintakäytännöt -jakso

Valvotun vaihdon ja sen toimintakäytänteet -jaksoon liittyvää ainesta sisältyy sarjakuvasopimuksen sivuille 2, 3 ja 4. Jaksossa kerronta on kohdennettu sopimuksen osapuolelle eli valvotun vaihdon asiakkaalle, jolla ei ole tietoa valvotun vaihdon toimintaehdoista. Jaksoa yhdistävät käytetty kieli ja visuaalisuus: vaihdon kuvaus etenee kerronnallisesti ajallisesti edeten. Jaksossa asiakirjan visuaalinen kerrontatapa muuttuu: sarjakuvaruutujen kuvakulmat ja kuvakoot vaihtelevat ja viestintää täydennetään verbaalisin keinoin. Jaksossa asemoidaan toimijoille erilaisia rooleja.

Valvotun vaihdon toimintakäytänteiden -jakso alkaa sarjakuvasopimuksen toisella sivulla ja sen viidessä sarjakuvaruudussa (ks. kuva 4). Sivun alareunassa on kuvattu lisäksi valvotun vaihdon toiminnan juridista säätelyä ja ohjausta. Ne kuuluvat funktioltaan sopimuksen kolmannen jaksoon, jota analysoimme myöhemmin.

Sivu kaksi hahmottuu sarjakuvakerronnaltaan ulkopuolisen kertojan näkökulmasta, eikä kumpikaan sivulla esitetyistä hahmoista ole henkilökertoja tai fokalisoija (ks. Mikkonen 2017). Kerronta lähtee liikkeelle vanhemmasta, joka visuaalisesti hahmottuu isäksi ja joka asetetaan toiminnalliseen rooliin: hän tulee autollaan sopimaan valvotusta vaihdosta työntekijän kanssa. Yleiskuvan keinoin näytetään työntekijä toivottamassa vanhempi tervetulleeksi. Yksikön toisessa persoonassa esitettyä imperatiivi-muotoista kehotusta ”istuuduhan” työntekijä pehmentää ”han”-liitteellä. Kohteliaisuusconditionaalin sisältävällä ”Saisiko olla?”-kysymyksellä työntekijä antaa vanhemmalle tilaa asettua tilanteeseen. Kuvan perusteella isän ja työntekijän suhde vaikuttaa ystävyyssuhteelta: heidät esitetään tuttavallisesti kahvittelemassa pöydän ääressä. Suhdetta kontrastoi sivun alareunassa lakia symboloiva nuija sekä pykälät, jotka muistuttavat tapaamisen institutionaalisesta luonteesta.

Lähivanhemmaksi hahmottuvaa äitiä ei esitetä lainkaan sivulla kaksi. Implikoiko poissaolo, että sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisen vanhemman mielipiteellä ei ole merkitystä? Sivun merkitys tulee jälleen

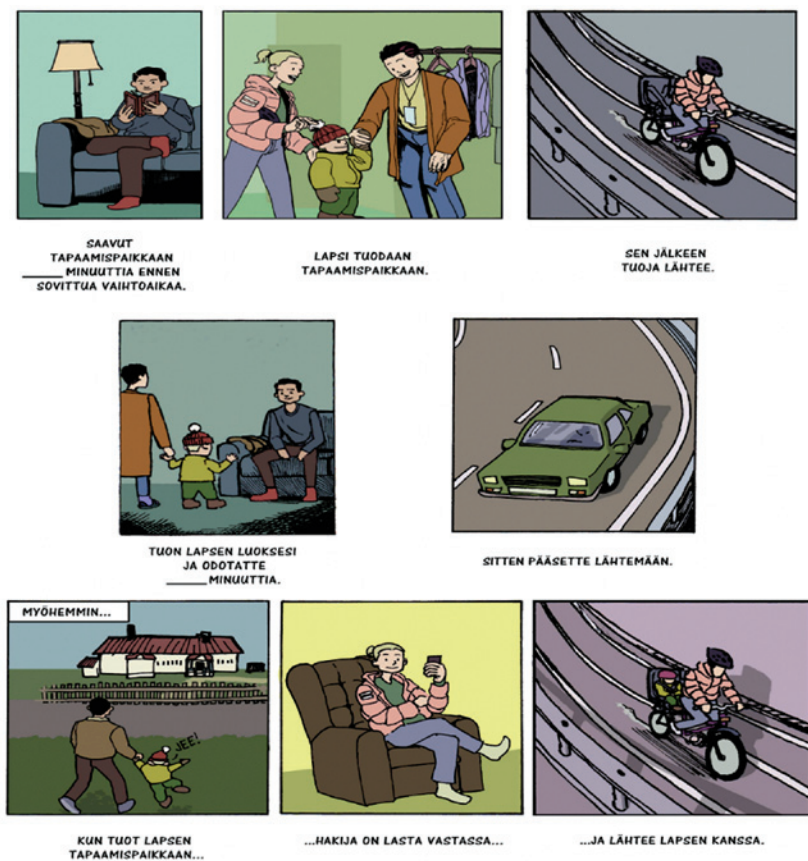

© Jan Pitkäsalo

KUVA 4. Valvotun vaihdon toimintakäytänteiden esittely

ymmärrettäväksi vain diskurssiyhteisön avulla: kun työntekijä käyttää sopimusta institutionaalisessa tapaamisessa etävanhemman kanssa, hän oletettavasti esittelee tarkemmin kummankin vanhemman roolin ja tapaamisen funktiot.

Valvotun vaihdon tapahtuma (kuva 5) konkretisoidaan kuvakerroinnalla sivulla asiakirjan neljännellä sivulla. Se sijoittuu paratekstinä toimivan ”Valvotun vaihdon kulku” -otsikkosivun (ks. kuva 1) jälkeen. Kuvasta 5 on paikannettavissa valvotun vaihdon eteneminen kuvakerroinnalla. Identtisen kokoiset kuvat viijaavat jokaisen kuvan tapahtumien olevan samantarvoisia. Tapaava vanhempi odottaa lapsen

© Jan Pitkäsalo

KUVA 5. Valvottu vaihto institutionaalisena toimintana

saapumista (ruutu 1), toinen vanhempi tuo lapsen työntekijälle ja lähtee (ruudut 2 ja 3). Työntekijä ohjaa lapsen etävanhemmalle, joka poistuu lapsen kanssa autolla (ruudut 4 ja 5). Vaihdon päätyttyä etävanhempi tuo lapsen tapaamiseen (ruutu 6). Siellä toinen vanhempi odottaa jo lasta, jonka kanssa hän poistuu polkupyörällä (ruudut 7 ja 8). Työntekijä näytetään aktiivisena toimijana, joka mahdollistaa lapsen oikeuden tavata vanhempansa. Hän on lapsen vastaanottaja, vaihdon ohjaaja ja

lapsen välittäjä, joka korostaa omaa toimijuuttaan yksikön ensimmäisen persoonan kautta kielellisesti: ”Tuon lapsen [--]” (ruutu 4). Lapsi näytetty (ks. ruudut 2 ja 4) vanhempien vaihdon välineenä, mutta hänet esitetään yhdessä etävanhemman kanssa toimijaksi, kun työntekijä sanoo: ”pääsette lähtemään”.

Tekstit heijastavat ideologiaa, joka mahdollistaa osaltaan tekstissä esiintyvät valinnat. Ideologialla tarkoitetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ilmentyviä arvoja ja käsityksiä. Ideologia on kielen abstrakteinta kontekstia ja perustavinta merkitystä. (Heikkinen 2000: 303.) Teksti rakentaa siis koko ajan käsitystämme todellisuudesta. Systemis-funktionaalisisessa kieliteoriassa kielen representationaalisuus liitetään ideationaaliseen metafunktoon. Jos halutaan päästä käsiksi representaatioihin, voidaan esimerkiksi tulkita tekstin verbiprosesseja. (Halliday & Matthiessen 2014: 214–215.) Kuvakerrontaa täsmäntäivistä lausumista osa on kohdennettu toimintaohjeeksi lasta tapaamaan tulevalle vanhemmalle. Ensimmäisessä ruudussa yksikön 2. persoonan muotoiltua ilmaisua ”Saavut tapaamispaikkaan” voi pitää direktiivisenä, etävanhemman toimintaa ohjaavana ilmaisuna. Direktiivistä vuorovaikutusta korostaa, että samaan tekstiin ja sen tyhjälle viivalle (ks. ruutu 1) työntekijä ja asiakas voivat kirjata, kuinka kauan ennen tapaamista vanhemman täytyy tulla. Ruudussa neljä määritellään, kuinka vanhempi odottaa lapsen saapumista. Vaikka täytettävät viivat osoittavat jouston mahdollisuutta, se tapahtuu instituution säätelemissä rajoissa.

Visuaalisella kerronnalla on suuri merkitys. Kuvat ovatkin ideologisesti värittyneitä kirjoitetun tekstin tavoin. Kressin ja van Leeuwenin (2006: 2, 8, 14) mukaan niillä on aina yhteys kontekstiinsa, kuten tekijäänsä ja kulttuurissa vakiintuneisiin esittämisen tapoihin. Se, että miespuolinen vanhempi käyttää autoa, mutta lähivanhempana toimiva äiti polkupyörää, voi kertoa vanhempien erilaisesta sosioekonomisista statuksista tai vanhempien tekemistä ideologisista valinnoista. Kyseiset kuvat voidaankin sisältää tulkita sisältävän stereotyyppisiä yleistyksiä sukupuolista tai vanhempien valinnoista.

Jakson ”Valvottu vaihto ja sen toimintakäytänteet” lukemista ja toimintakäytänteiden hahmottamista hankaloittaa se, että tässäkin henkilöiden kerronnallinen jatkuvuus ei ole selvää. Kun sivulla kuusi esitellään valvottu vaihto prosessina, eri sarjakuvaruuduissa käytetään eri persoonamuotoja. Kuvien näkökulma on välillä äidin, välillä isän, välillä työntekijän, mikä välittyy myös virkkeissä. Toisessa kuvassa lapsi esitetään toiminnan objektina passiivimuotoisella lausumalla (”Lapsi tuodaan [---]”). Näkökulmien vaihdokset ja kertojavaihtelu heikentävät tekstin ymmärrettävyyttä.

Kerronnallisuuden hahmottamista vaikeuttaa myös epäselvä kuva-kieli. Sarjakuvien henkilöhahmoja rakennetaan usein samana toistuvalla visuaalisella ulkomuodolla (Mikkonen 2017). Periaatetta noudatetaan niin lapsille suunnatuissa kuvakirjoissa kuin sarjakuvassakin. Esimerkiksi Nopolan sisarusten *Risto Räppääjä* -kirjojen kuvituksessa nimihenkilöllä on aina vihreä paita ja punainen tukka, kun taas ystävä Nellillä on valkopunainen raitapaita ja oljenväriset hiukset.

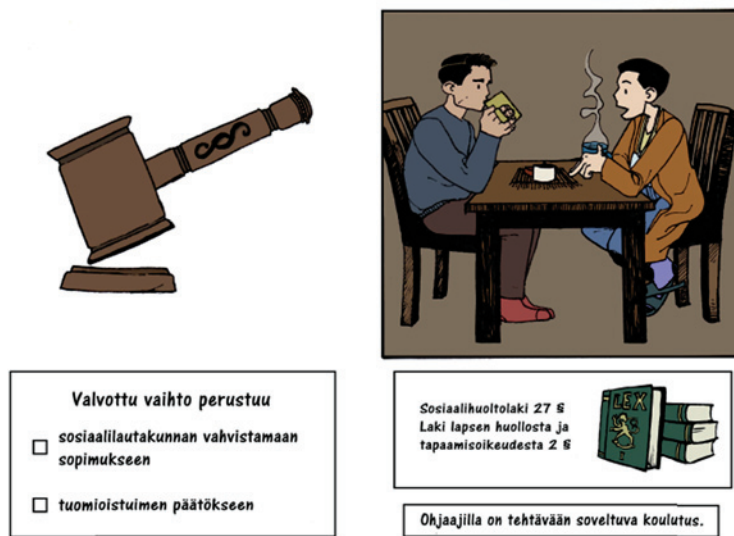
Sarjakuvasopimuksessa ei ole käytetty sarjakuvien konventioita henkilöhahmojen visuaalisesta jatkuvuudesta. Siinä missä isällä on toisen sivun ensimmäisessä sarjakuvaruudussa ruskea takki, ensimmäisellä sivulla hänet esitetään harmaasinisessä paidassa. Myöhemmin toisen sivun neljännessä kuvassa isällä on taas sama paita kuin ensimmäisellä sivulla. Äidillä on sivulla neljä yllään vaaleanpunainen toppatakki, jota hänellä ei ole ensimmäisellä sivulla. Kun henkilöiden visuaalisuus ei ole kerronnallisesti loogista, sopimuksen käytettävyys institutionaalista toimintaa ohjaavana tekstinä heikkenee.

4.3. Toiminnan sääntely, toimijoiden juridiset oikeudet ja velvoitteet -jakson analyysia

Toiminnan sääntelyn ja toimijoiden juridiset oikeudet ja velvoitteet -jakso kuvaa valvotun vaihdon toimintaympäristön sääntelyä toimijoiden lainsäädännöllisistä velvollisuuksista ja oikeuksista käsin. Jaksoa yhdistävät siinä käytetty kieli, visualisointi ja se, millaista toimijuutta

työntekijöille, vanhemmalle ja lapselle tuotetaan. Myös ruuduissa olevan sanallisen informaation määrä lisääntyy, ja juridisia säätelyjä kuvataan yksittäisten sanojen lisäksi kerronnallisuutta hyödyntäen. Tämän jakson aineksia on sarjakuvasopimuksen sivuilla 2, 3, 7 ja 8.

Valvotun vaihdon toiminnan juridiset toimintaehdot esitetään sivun 2 alareunassa. Jaksossa määritellään valvotun vaihdon juridisia toimintakäytäntöjä asiakkaan ja työntekijän näkökulmasta. Ruskean nuijan huomioarvo korostuu paitsi valkean taustan myös nuijan suuren koon takia. Nuija symboloi valvotun vaihdon juridista kehystä, joita nuijan alle sijoitettu tekstiruutu ja oikean nurkan tekstiruutu konkretisoivat: päätöksen vaihdosta tekee tuomioistuin tai sosiaalilautakunta, ja toiminta perustuu sosiaalihuoltolakiin (1301/2014) ja lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (190/2019). Työntekijän institutionaalista pätevyyttä alleviivataan mainitsemalla koulutuksesta. Vaikka kuvassa 6 näkyvä asiakkaan ja työntekijän sarjakuvaruutu korostaa asiakkaan ja

KUVA 6. Toiminnan juridiset toimintaehdot

© Jan Pitkäsalo

työntekijän tasa-arvoista vuorovaikutusta, suuri nuija tuottaa käsityksen siitä, että institutionaalista toimintaa ohjataan yhteiskunnan tasolta ja työntekijän ja asiakkaan toiminta ovat alisteisia sille.

Jakson seuraavissa sarjakuvaruuduissa sivulta kolme (kuva 7) tehdään näkyviksi paitsi valvottuja vaihtoja toteuttavan instituution juridiset velvollisuudet myös lapsen ja vanhempien oikeudet. Ensimmäisen ruudun teksti määrittää instituution toimintaa. Passiivin käyttö (”Valvotun vaihdon tapahtumat kirjataan”) etäännyttää ja epämääräistää instituution toimintaa: kielellisenä ilmaisutapana passiivilla voidaan välttää vastuun suoraa ilmaisemista (Laitinen 1995: 341; ks. myös Taylor 2008; Heikkinen 2023). Ruudussa instituution edustajaksi piirretty työntekijä on luhistumassa sylissään olevan asiakirjapinon alle. Kyykkyasento symboloi hänen väsymystään. Vaikutelmaa tehostaa työntekijän huokaisu ”huoh!”, affektiivinen interjektio (ks. VISK: § 1707), joka on kirjoitettu hänen vasemmalle puolelleen. Martin ja White (2005: 2) pitävät affektiivisia ilmaisuja kiinnostavina, koska ne paljastavat puhujan tunteet ja arvot, joiden kautta voidaan tulkita kirjoittajan statusta ja auktoriteettia. Ne konstruoivat retorisesti näihin arvoihin ja asenteisiin mukautuvaa lukijaa.

Sarjakuvaruuduissa työntekijälle asemoituvat roolit valvotun vaihdon tapahtumien kirjaajana ja paperisten asiakasasiakirjojen arkistojana. Hän on myös informaation välittäjä, joka tiedottaa vanhempaa

© Jan Pitkäsalo

KUVA 7. Toimijoiden oikeudet ja velvollisuudet

tämän juridisista oikeuksista. Vanhempi on puolestaan passiivisen informaation vastaanottaja. Visuaalisen moodin kautta vanhempi esittää ruudussa anonyymina ja passiivisena: hän on selkä lukijaan päin. Kuvan visuaalinen moodi mahdollistaa myös lukijan samaistumisen vanhemman asemaan.

Ensimmäisen ja toisen ruudun välinen ristivalaistus tuottaa mahdollisuuden ironiseen luentaan (ironian määritelmistä, ks. erit. Rahtu 2000). Vaikka työntekijän taakan voi tulkita humoristiseksi viittaukseksi sosiaalihuollon työkuormaun, samalla ironisoidaan asiakirjakeskeisen ja byrokraattisen työskulttuurin seurauksia työntekijälleen. Kyykkäävästä työntekijästä voi halutessaan lukea kommentoivaa satiiria yhteiskunnan arvoja kohtaan: sosiaalihuollon palveluista on säästetty jo liikaa. ”Huoh!”-interjektio näyttäytyy jälleen ohjailevan direktiivisenä ilmaisuna tai vähintäänkin retorisenä yrityksenä synnyttää tekstiin meryhmä: yhdessä me kärsimme byrokratiasta. Tämä havainto saa ristivalaistuksen kuvan kahdeksan toisesta ruudusta. Työpöytänsä suojasta työntekijä kertoo instituution edustajana asiakkaalleen tämän oikeuksista: ”vanhemmilla ja lapsella on oikeus lukea kirjaukset”.

Tutkimuksen kohteena olevassa sarjakuvasopimuksessa yhden jakson nimi ”Säännöt” ilmennetään jo paratekstinä toimivalla otsikkosivulla 6 (ks. kuva 1). Sen jälkeen sivuilla 7 ja 8 esitetään sarjakuvasopimuksen säännöt visuaalisesti kuutenatoista kuvana ja niihin liittyvinä teksteinä. Lapsi asemoituu näissä kuvissa suojeltavaksi: työntekijän täytyy suojella häntä vanhempansa uhkaavalta käytökseltä. Samalla kun teksti asettaa vanhemman ohjailtavaan rooliin, kuva viestii, että valvottuun vaihtoon osallistuva vanhempi käyttää päihteitä tai käyttäytyy aggressiivisesti. Kun sopimuksen alussa isä ja työntekijä ovat keskustelleet kahvikupin ääressä, lopussa isä näyttäytyy aggressiivisena. Visuaalinen viestintä oikeuttaa implisiittisesti sen, miksi isä joutuu instituution rajoittamisen kohteeksi.

Sivulla seitsemän esitellään visuaalisesti ja sanallisesti sääntöjä, joita vanhemman täytyy noudattaa. Kyse on direktiiveistä, joita on tutkittu fennistiikan alueella kohtuullisen paljon 2000-luvulla (esim. Kuronen

© Jan Pitkäsalo

KUVA 8. Käskyn puhefunktioita sarjakuvasopimuksen sivulla seitsemän

2004; Honkanen 2012; Lauranto 2015; Rouhikoski 2015). Direktiivillä viitataan kielelliseen tekoon, jolla puhuja pyrkii saamaan kuulijan toimimaan tietyllä tavalla (Rouhikoski 2015: 190). Olennaista direktiivin eli ohjailevan lausuman tunnistamisessa on se, että se edustaa kontekstissaan direktiivin puhetoimintoa, joka viedään loppuun (ks. VISK 2004: § 846, 1645; Honkanen 2012: 18). Sivulla direktiivejä tuotetaan myös visuaalisesti, kuten ruudussa neljä sivulla seitsemän (ks. kuva 8). Siinä visuaalisin kiellon merkein osoitetaan, että minkäänlaisten päihteiden käyttö ei ole sallittua. Sivulla 7 ja 8 ei-kertovat jaksot ja negaatioina sanallisesti muotoillut direktiivit esitetään visuaalisesti peräkkäisinä kuvina, vaikka kyse ei ole tapahtumien kertomisesta vaan kielloista. Haasteeksi nousee sivulla ei-kertovan esittäminen kertovan muodon kautta. Kielto pitää tuottaa kielellisesti, koska sitä on mahdotonta visualisoida kuvalla.

Tällainen kerronnallinen problematiikka yleisestikin on ohjaavan sarjakuvasopimuksen tekstilajin ongelma: miten kerronnalla voidaan havainnoida tekstilajiin olennaisesti kuuluvia ohjeita ja kieltoja?

Sivun 7 kolmen ensimmäisen sarjakuvaruudun kertoja on direktiivien esittäjä, joka odottaa asiakkaalta tiettyä toiminnallista reaktiota, käyttäytymistä tarkkojen normien mukaisesti. Jos käytös ei vastaa odotettua, hänelle langetetaan seuraamus, joka esitetään konkreettisesti kuvan kahdeksan sarjakuvaruudussa viisi. Kuvassa seisoo partasuinen ammattiasuunsa sonnustautunut vartija, joka katsoo haastaen lukijaan. Samalla teksti osoittaa tottelemattomuudesta aiheutuvan seuraamuksen: ”Ohjaaja kutsuu tarvittaessa vartijan paikalle.” Kyse on sanktiosta, joka langetetaan käskyjen toteuttamatta jättämisestä (ks. sanktioista lisää erit. Kangasniemi 1987). Viidennessä ruudussa puheen positio vaihtuu, kun kolmessa ensimmäisessä ruudussa kertojan ilmaisemat passiivilauseet (”Tapaamispaikalla ei käyttäydytä aggressiivisesti” jne.) loppuvat, ja ohjaaja esitetään yksikön kolmannessa persoonassa. Tämä korostaa ohjaajan oikeutta rajoittaa epätoivottua käytöstä. Hänen tehtävänä on paitsi instituution edun vaatiminen myös sopimuksen toteuttaminen seuraamuksia asettamalla, mikäli vanhempi ei käyttäydy instituution edellyttämällä tavalla.

Merkityksellistä on, että tekstissä näytetään visuaalisesti valvojan hahmon kautta sanktion mahdollisuus. Direktiivit ilmentävät normaalisti käskyn puhefunktioita (ks. esim. Lauranto 2014: 63) ja sisältävät implisiittisesti siis sanktion mahdollisuuden, mikä näytetään tekstissä visuaalisesti. Siten vartijan hahmo edustaa metaforisesti sanktiota huonosta käytöksestä. *Ison suomen kieliopin* mukaan modaalisuuden ilmaisukeinoihin luetaan myös kielto. Se on modaalista sikäli, että kiistessään jonkin asiointilan se tuo mieleen vastaavan myönteisen vaihtoehdon. (VISK: §1610.) Kun siis kertoja ilmaisee, että ”[t]apaamispaikalla ei käyttäydytä aggressiivisesti” ja ”[t]apaamispaikalla ei käyttäydytä uhkaavasti”, ne ovat tulkittavissa siten, että valvotun vaihdon etävanhempi, kuvan perusteella isä, potentiaalisesti käyttäytyy uhkaavasti ja aggressiivisesti. Rakenteellinen toisto kertoo siitä voimakkuudesta, jolla teksti haluaa ohjata vanhemman käytöstä tiettyyn suuntaan.

Mikkosen (2017) mukaan *telling/showing*-aspektien avulla voidaan visuaalisesti artikuloida kerrontaa näyttämällä asiat konkreettisesti. Näyttäminen tarkoittaa, että sanojen kerronnallinen merkitys välitetään myös visuaalista kanavaa myöten. (Mikkonen 2017: 75.) Erityisesti sarjakuviasopimuksen sivulla seitsemän *telling/showing*-vuorovaikutus on ilmeistä, sillä kuvia on mahdotonta ymmärtää ilman niissä olevia direktiivejä, vanhemman käytöstä ohjaavia lausumia. Esimerkiksi sivun viimeinen kuva rikkoutuneesta näppäimistöstä ei tule ymmärretyksi ilman selittävää tekstiä. Sivun seitsemän kuva esittää vain vanhemman väkivaltaisen käytöksen symbolista representaatiota. Halutessaan sen voisi tulkita kehotuksena toimia kuvan mukaisesti, ellei kuvatekstissä olisi vanhempaa velvoittavaa nesessiivilausetta: ”Rikkoutuneet tavarat pitää korvata.”

Sivut seitsemän ja kahdeksan esittävät etävanhemman negatiivisessa valossa. Koko muusta sarjakuviasopimuksesta poikkeava visuaalisesti seitsemännen sivun toinen kuva, joka sisältää mustalla paksulla viivalla puolikuvaan piirretyn isän. Hahmolla suu on auki, ja hänen kulmakarvansa muistuttavat visuaalisesti salamaa. Kukkonen (2013) mukaan sarjakuvahahmojen kasvot antavat tulkintavihjeitä minkä tahansa puhekuplan tavoin. Johtopäätöksiä voi tehdä henkilöiden kasvonpiirteiden ja ilmeiden perusteella. Kasvonpiirteet ovat usein stereotyyppisiä eli kulttuuristen olettamusten mukaisia. Ne antavat tietoa siitä, millaisen hahmon kanssa ollaan tekemisissä. Esimerkiksi surua, vihaa tai ajattelemista osoittavat tunteet voidaan välittää ilmeellä. (Kukkonen 2013: 15.)

Sivulla seitsemän ja ruuduissa kaksi ja kolme etävanhempi-isän aggressiivisuus ja viha tulevat ilmi erityisesti aggressiivisista kasvonilmeistä. Hänen ongelmakäytöksensä näyttäytyy ensimmäisessä ruudussa myös päihteiden käyttämisenä. Isän representaatio on toinen kuin sen isän, joka ystävällisessä hengessä juo kahvia työntekijän kanssa sivulla kaksi.

Kuva 9 (ruutu 1) sisältää kuvakaappauksen sivun 8 yläreunasta. Siinä kuvataan tarkemmin vanhemman vastuita. Työntekijä määrittelee

© Jan Pitkäsalo

KUVA 9. Vanhemman vastuut

puhekuplissa ja kuvin vanhemman velvollisuuksia: vanhemman täytyy ilmoittaa vaihdon peruuntumisesta (ruutu 1), äkillisestä esteestä (ruutu 2) ja myöhästymisestään (ruutu 3). Ruutuun yksi kirjoitettu tekstiä "Tapaamispaikan puhelinnumero" on vahvistettu kuvalla puhelimen luurista. Tekstin alle on jätetty tyhjä tila tapaamispaikan tietojen kirjaamiseksi. Vanhemman tehtäväksi jää noudattaa ohjeita. Työntekijä esitetään puhuvaksi pääksi, autoritääriseksi instituution edustajaksi, joka avaa instituution käytäntöjä ja määrittelee vanhemman velvollisuudet. Vastuut on visualisoitu: sängyssä kuumemittari suussa makaava lapsi havainnollistaa sairauden olevan pätevä syy tapaamisen peruuttamiseen. Epäselväksi jää kuitenkin, kumpi vanhempi voi tapaamisen peruuttaa sairastumisen takia. Hyväksyttävää on myös myöhästyminen itsestä riippumattomasta syystä, kuten liikenneuhkasta. Vanhemman toimijuus on asetettu marginaaliin, mitä korostaa visuaalisesti hänen näkymättömyytensä: ruuduissa ei kuvata vanhemman henkilöhahmoa.

Sääntöjä ja velvollisuuksia representoivan jakson visuaalinen kerrota on ristiriitaista: se ei vastaa kansainvälisiä värikoodeja ja tunnettua

värisymboliikkaa. Esimerkiksi punainen väri on yli kulttuurirajojen kiellon merkki, kun taas vihreä viittaa hyväksytyyn toimintaan. Se, että kieltoja representoidaan taustaväritään sekä punaisissa että vihreissä ruuduissa, ei ole harkittua. Miksi esimerkiksi humalassa horjuvaa isää (ks. kuvan 8 ensimmäinen ruutu) kuvataan vihreätaustaisessa ruudussa, joka kulttuurisesti tarkoittaa hyväksytyä toimintaa? Samalla sivulla kieltoa representoidaan ennako-odotusten mukaisesti punataustaisessa ruudussa. Sivulla yhdeksän taustaväri vaihtelee epäloogisesti punaisesta, vihreään ja beigeen, vaikka koko sivu käsittelee velvollisuuksia ja yrittää ohjeistaa lukijaa.

5. Päätelmät

”Valvotun vaihdon säännöt” on institutionaaliseen ympäristöön suunniteltu multimodaalinen, sopimusten tekstilajiin kuuluva asiakirja, jossa yhdistetään sarjakuvaa ja visuaalista kieltä. Se hoitaa institutionaalista tehtävää eli toimii vanhemman ja työntekijän välisenä yhteistoiminnallisena sopimusasiakirjana (ks. Haapio & Haavisto 2005). Se ohjaa paitsi institutionaalista tapaamista myös perheenjäsenten kohtaamista niin kerronnallisilla kuin visuaalisilla keinoilla. Se koostuu kolmesta toisiaan tukevasta jaksosta, joilla jokaisella on omat funktionsa ja joissa sopimuksen osapuolilla on oma toimijuutensa. Jaksot ovat 1) institutionaalinen toimintakonteksti ja toimijoiden asemointi, 2) valvottu vaihto ja sen toimintakäytännöt ja 3) toiminnan sääntely sekä toimijoiden oikeudet ja velvoitteet.

Sarjakuvasopimuksella on monenlaisia funktioita, jotka noudattelevat pitkälle yleisiä sopimuksen funktioita (ks. sopimuksen funktioista esim. Haapio & Haavisto 2005: 10–11). Valvotun vaihdon sarjakuvasopimuksella, kuten sopimuksilla yleensä, on tavoite. Sillä pyritään takaamaan lapsen oikeus tavata molemmat vanhempansa ja sitouttaa sopimuksen osapuolet eli vanhemmat ja instituution tähän tavoitteeseen. Sopimuksen keinoin pyritään ehkäisemään myös väärinymmärryksiä, sillä siinä tehdään näkyväksi ja ymmärrettäväksi tavoite sekä sopimusosapuolen

velvollisuudet ja oikeudet (ks. esim. Mattila 2017). Tärkeänä ulottuvuutena sopimuksellisuuden ymmärtämisessä on sanan ja kuvan yhteispeli (ks. Pitkäsalo & Kalliomaa-Puha 2019). Sarjakuvasopimus toimii velvoitteiden ja kieltojen viestimisen lisäksi myös vanhemman ja työntekijän välisen neutraalin viestinnän välineenä. Se tuottaa informaatiota valvotusta vaihdosta, ja siten sillä on myös opettava funktio.

Sarjakuvasopimuksessa ihmiset saavat erilaisia kontekstisidonnaisia rooleja, jotka ovat sidoksissa valvotun vaihdon sopimuksen institutionaaliseen kontekstiin. Ihmiset tulevat, menevät, sopivat, juovat kahvia ja keskustelevat; työntekijöiden ja vanhempien sekä lasten toimijuus näyttäytyy moniulotteisena. Asiakirjassa työntekijä esitetään pääosin aktiivisena toimijana ja instituution normien esittelijänä niin kuin sanoinkin. Instituution edustajana hän valvoo ja turvaa valvotun vaihdon kulkua. Lapsen toimijuus näyttäytyy passiivisena, vaikka hänen oikeutensa tavata vanhempansa on sopimisen kohteena. Lapsi on ensisijaisesti vaihdon väline, kun häntä siirretään vanhemmalta toiselle.

Vanhempien toimijuus on sidoksissa tapaamispaikan asiakkuuteen. Etä- ja lähivanhemman rooli representoidaan erilaiseksi. Etävanhemmaa vaaditaan yhtäältä noudattamaan tapaamispaikan institutionaalisia sääntöjä sanktioiden uhalla, jotta vaihto mahdollistuu. Lähivanhempi tuo ja hakee lapsen tapaamisesta, huolehtii tästä ja tämän hyvinvoinnista. Toimijoina vanhemmalla on vähän valtaa päättää, miten valvottu vaihto toteutuu institutionaalisissa raameissa. Sarjakuvamuotoinen asiakirja tuottaa lopulta hybrididiskurssia valvotun tapaamisen asiakkaista: vanhempi voi olla samanaikaisesti aktiivinen toimija ja passiivinen toiminnan kohde. Sarjakuvasopimus on funktioltaan ohjaava.

”Valvotun vaihdon säännöt” -asiakirja tuottaa kuvaa kulttuurisesti ja sosiaalisesti hyväksyttävästä vanhemmuudesta. Se kertoo kuvin ja sanoin siitä, miten vanhempi *ei saa* käyttäytyä lapsen kanssa. Käsitys vanhemman toimijuudesta ei ole aina positiivinen: kun kuvataan, mitä etävanhempi ei saa tehdä tapaamisissa, implikoidaan, että hän ei todennäköisesti kykene toimimaan instituution ehdoin. Näin sopimusta ei tarvittaisi, jos ongelmia ei olisi. Paikoin sopimus tuottaa niin

negatiivista kuvaa vanhemmasta kieltojen kautta, että olisi pohdittava, voisiko kieltoja esittää vaikkapa positiivisten imperatiivien kautta tyyliin ”Hae lapsesi tapaamispaikasta iloisena”. Toisaalta kuvat ja sanat tuottavat myös ironista kuvaa instituution ja työntekijän toiminnasta esimerkiksi kuvaamalla työntekijää luhistumassa työtaakkansa alle. Luoko kuva käsitystä siitä, että vanhempi ei saa ottaa häneen yhteyttä, koska hän ei jaksa auttaa? Entä millaisen kuvan toisesta kulttuurista tuleva asiakas saa sarjakuvasopimuksen sanavalintojen ja kuvien kautta?

Sarjakuvan keinoin voidaan parantaa valvotun vaihdon sopimusasiakirjojen ymmärrettävyyttä kaikille kohderyhmille, myös suomea vieraana kielenä puhuville. Sarjakuvissa käytetyt verbaaliset ja visuaaliset keinot saattavat lisätä sopimuksen ymmärrettävyyttä. Kuitenkaan ymmärrettävyys ei parane pelkästään sarjakuvaa ja visuaalista kieltä yhdistämällä, kuten olemme analyysissämme osoittaneet. On esimerkiksi ongelmallista, jos tarinan hahmojen jatkuvuuteen ja yhdenmukaiseen ulkoasuun ei kiinnitetä huomiota. Viesti ei välttämättä välity asiakkaalle, jonka suomen kielitaito on heikko, jos visuaalinen ja kielellinen viesti eivät ole yhdenmukaisia.

Eliisa Pitkäsalon ja Laura Kalliomaa-Puhan (2019) mukaan käyttötarkoitus ohjaa aina tekstiasiakirjan kääntämistä sarjakuvasopimukseksi. Kääntämisen prosessissa tehdään päätöksiä niin kuvituksen, ilmaisujen kuin erilaisten symbolien ja merkkien käytöstä. Valintoja tehdään myös siitä, miten ja millaisia toimijuuksia ja suhteita vanhemmille, lapsille ja työntekijöille tuotetaan. On tärkeää ottaa huomioon konteksti, jossa asiakirjoja käytetään. Lisäksi on olennaista ottaa huomioon toisesta kulttuurista tulevien kehittyvä kielitaito ja kulttuurinen kuvanlukutaito. Esimerkiksi symboleilla tai väreillä saattaa olla erilaisia kulttuurisia merkityksiä, jotka vaikuttavat siihen, kuinka maahanmuuttaja tulkitsee kuvia (ks. myös Pitkäsalo & Kalliomaa-Puha 2020). Jos sarjakuvasopimus tukeutuu kulttuurisesti epäkonventionaaliseen kuvatulkiintaan (esimerkiksi ei-sallitun toiminnan taustalla vihreä ruutu), kieltoa saattaa olla mahdotonta tulkita, eikä ehkä edes diskurssiyhteisön tuki auta tällaisessa tilanteessa.

Kääntämisessä olisi hyvä hyödyntää sarjakuvasopimusta käyttävien asiantuntijuutta ja altistaa asiakirja asiakkaiden ja työntekijöiden kommentoitavaksi. Diskurssiyhteisöstä saadut kommentit on otettava huomioon asiakirjojen kehittämisessä: näin ennaltaehkäistään väärinymmärryksiä. Jatkossakin on tärkeää, että valvotun vaihdon työntekijät käyvät asiakkaan kanssa sarjakuvasopimuksen yhdessä läpi. Se on ehtona sille, että kaikki osapuolet ymmärtävät sopimuksen sisällön ja sen, mihin se velvoittaa ja vastuuttaa.

Lähteet

- Andersen, Camilla 2018. Comic contracts and other ways to make law understandable. <https://theconversation.com/comic-contracts-and-other-ways-to-make-the-law-understandable-90313> (19.1.2018).
- Berger-Walliser, Gerlinde, Robert C. Bird, Helena Haapio 2011. Promoting business success through contract visualization. – *Journal of Law, Business & Ethics* 17, 55–76.
- Botes, Marietjie 2017. Visual Communication as a Legal-Ethical Tool for Informed Consent in Genome Research Involving the San Community of South Africa. PhD thesis. University of South Africa.
- Brunschwig, Colette R. 2019. Contract comics and the visualization, audio-visualization, and multisensorization of law. – *University of Western Australia Law Review* 46 (2), 191–217. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3795146>
- Ensi- ja turvakotien liitto 2022. <https://ensijaturvakotienliitto.fi> (21.11.2022).
- Fairclough, Norman 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman 1996. Technologicalisation of discourse. – Carmen Rosa Caldas-Coulthard, Malcolm Coulthard (eds.). *Texts and Practices*. London: Routledge, 71–83.
- Fairclough, Norman 1997. *Miten media puhuu*. Suomentanut Virpi Blom, Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Gadamer, Hans-Georg 2005. *Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Valikoinut ja suomentanut Ismo Nikander. Tampere: Vastapaino.
- Genette, Gérard 1997. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Jane E. Lewin (transl.). *Literature, Culture, Theory* 20. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511549373>

- Günther, Kirsi 2015. Asiakasdokumentaatio arviointina mielenterveystyön arjessa: Tutkimus ammatillisesta kirjaamisesta. Acta Universitatis Tampereensis 2108. Tampere: Tampere University Press.
- Haapio, Helena 2012. Sopimusten ja säädösten visualisointi: Tie toimivampiin teksteihin. – Kielikello 2. <https://www.kielikello.fi/-/sopimusten-ja-saadosten-visualisointi-tie-toimivampiin-teksteihin> (28.9.2023.)
- Haapio, Helena, Vaula Haavisto 2005. Sopimusosaaminen: tulevaisuuden kilpailutekijä ja strateginen voimavara. – Yritystalous 63 (2), 7–15.
- Haapio, Helena, Daniela Alina Plewe, Robert de Rooy 2016. Next generation deal design: Comics and visual platforms for contracting. – Erich Schweighofer, Franz Kummer, Walter Hötzen-dorfer, Georg Borges (eds.). Networks: Proceedings of the 19th International legal informatics symposium IRIS 2016. Wien: Österreichische Computer Gesellschaft, 373–380.
- Haapio, Helena, Daniela Alina Plewe, Robert de Rooy 2017. Contract continuum: From text to images, comics and code. – Erich Schweighofer, Franz Kummer, Walter Hoetzen-dorfer, Christoph Sorge (eds.). Trends and Communities of Legal Informatics. Proceedings of the 20th International Legal Informatics Symposium IRIS 2017. Wien: Österreichische Computer Gesellschaft, 411–418. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2928604>
- Halliday, Michael A. K., Christian M. I. M. Matthiessen 2004. An Introduction to Functional Grammar. 3. ed. London: Hodder Education.
- Heikkinen, Vesa 2023. Tekstianalyysi. Miksi kielellisillä valinnoilla on merkitystä? Helsinki: Gaudeamus.
- Honkanen, Suvi 2009. Lauseet, jaksot ja (ala)lajit viraston ohjailevissa kirjeissä. – Vesa Heikkinen (toim.). Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen. Tietolipas 229. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 157. Helsinki: SKS, 191–217.
- Honkanen, Suvi 2012. Kielioppi ja tekstilaji. Direktiivin muotoilusta viraston ryhmäkirjeissä. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Honkanen, Suvi, Ulla Tiirilä 2012. Muodon ja merkityksen yhteispeliä: jaksoanalyysi osana tekstilajitutkimusta. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä, Mikko Lounela (toim.). Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus & Gaudeamus, 208–227.
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila, Eero Suoninen 1993. Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. – Arja Jokinen, Kirsi Juhila, Eero Suoninen (toim.). Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 17–47.

- Kalliomaa-Puha, Laura, Anne Ketola, Eliisa Pitkäsalo 2021. Sarjakuva, sosiaalihuolto ja saavutettavuus. – Meri Lindeman, Camilla Lindholm, Milla Luodonpää-Manni, Jenny Paananen (toim.). Kieli, vuorovaikutus ja hyvinvointi. Tampere: Vastapaino.
- Kress, Günther, Theo van Leeuwen 2006. Reading Images: The Grammar of Visual Design. 2nd ed. London, New York: Routledge.
- Krippendorff, Klaus 2013. Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
- Kukkonen, Karin 2013. Studying Comics and Graphic Novels. Malden, Oxford: John Wiley & Sons.
- Kuronen, Marja-Liisa 2004. Vakuutusehtotekstin uudistamisprosessi. Matkalla alamaisestä asiakkaaksi. Acta universitatis oeconomicae Helsingiensis A-231. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu.
- Laitinen, Lea 1995. Nollapersoona. – Virittäjä 99 (3), 337–358.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 190/2019.
- Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 817/2015.
- Lauranto, Yrjö 2015. Direktiivisyyden rajoja. Suomen kielen vaihtokaappasyntaksia. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuksien laitos.
- Martin, J. R., P. R. R. White 2005. The Language of Evaluation. London, Basingstoke: Palgrave Macmillan Ltd.
- Mattila, Heikki E. S. 2012. Oikeustiede. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä, Mikko Lounela (toim.). Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus & Gaudeamus, 618–623.
- Mattila, Heikki E. S. 2017. Vertaileva oikeuslingvistiikka. Helsinki: Alma Talent Oy.
- Mikkonen, Kai 2017. The Narratology of Comic Art. New York, London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315410135>
- Pietikäinen, Sari, Anne Mäntynen 2019. Uusi kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.
- Pitkäsalo, Eliisa, Laura Kalliomaa-Puha 2019. Democratizing access to justice: The comic contract as intersemiotic translation. – Translation Matters 1 (2), 30–42. https://doi.org/10.21747/21844585/tm1_2a2
- Pitkäsalo, Eliisa, Laura Kalliomaa-Puha 2020. Sarjakuvasopimukset: Esimerkki oikeudellisen asiakirjan visualisoinnista – Maija Hirvonen, Tuija Kinnunen (toim.). Saavutettava viestintä: yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä. Helsinki: Gaudeamus, 183–198.

- Pitkäsalo, Eliisa, Anne Ketola, Vaula Haavisto, Laura Kallioma-Puha 2022. Image analysis as a visualization tool: Translating contracts into comics. – Marcelo Corrales, Helena Haapio, Mark Fenwick (eds.). *Research Handbook on Contract Design*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 347–364. <https://doi.org/10.4337/9781839102288.00030>
- Rahtu, Toini 2000. Ironiaa vai ei? Tekstin merkityksestä ja sen tutkimisesta. – *Virittäjä* 104 (2), 222–245.
- Rouhikoski, Anu 2015. Laita, laitatko vai laitat? Kolmen direktiivirakenteen variaatio asiakaspalvelutilanteessa. – *Virittäjä* 119 (2), 189–222.
- Salmi-Tolonen, Tarja 2014. Sopimus ja kieli. – Helena Haapio, Marjaana Järvinen (toim.). *Yritysten sopimus- ja vastuuketjut: Sopimusten hallinta käytännössä*. Helsinki: Tietosanoma, 317–335.
- Solin, Anna 2012. Genremuutos kieli-ideologisena prosessina. Normiristiriidat ja uuden genren kotouttaminen. – *Virittäjä* 118 (3), 349–377.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Swales, John M. 1990. *Genre Analysis: English in Academic and Research Setting*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, Carolyn 2008. Trafficking in facts: Writing practices in social work. – *Qualitative Social Work* 7 (1), 25–42. <https://doi.org/10.1177/1473325007086414>
- Tieteen termipankki. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:sopimus> (1.7.2023).
- Tiililä, Ulla, Kati Karvinen (toim.) 2017. *Elämän ja kuoleman tekstit. Kirjoittaminen sosiaali- ja hoitotyössä. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 50*. Helsinki: Kotus. https://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk50/Elaman_ja_kuoleman_tekstit.pdf (1.7.2023).
- Tuomi, Jouni, Anneli Sarajärvi 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Heinonen, Irja Alho 2004. *Iso suomen verkkokielioppi*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk>
- Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.

How is agency produced through image and word in the multimodal "The Rules of Supervised Exchange" comic contract?

KIRSI GÜNTHER¹, OUTI OJA²

University of Turku¹, Stockholm University²

Social service documents, such as "The rules of supervised exchange", can be difficult to understand because of the language and terms used in them. One way to make these documents more accessible is transforming them into comic contracts. Using a comic-style format, can help clients better understand the document and the associated agency of the worker and the client. Additionally, it can make communication by public authorities more accessible. Transforming social service documents involves visualization, i.e., including different types of visual elements in the document.

Typically, comic contracts include characters and their interaction is visually displayed. Thus, comic contracts are multimodal texts that combine images and words in different ways. Examining comic contracts in social services is important for both clients and workers. Documents should be understandable and clear so that clients know what services are described in the documents, what are the clients' rights, responsibilities, and obligations, and what is expected of them as actors.

This article analyzes a multimodal document about "Rules of supervised exchange". This document was translated into a comic-style format due to the needs of the Finnish Federation of Mother and Child Homes and Shelters. The federation organizes professionally supervised exchanges and meeting place activities at different sites in Finland, to help children and families in insecure situations. A supervised exchange means that one parent takes the child into a professionally monitored facility, and the other parent picks up the child. The parents arrive and leave the facility at different times, and the supervisor escorts the child from one parent to another to ensure that the parents do not see each other. The aim of the service is to facilitate child exchange in a safe, neutral, and child-centered setting. "The rules of supervised exchange" comic contract

illustrates how the exchange happens, what is allowed, what is not allowed at the exchange facility, and what should be done if one of the parties is late for the exchange.

The research question for this article are as follows: what kind of multimodal genre does the "Rules of Supervised Exchange" comic contract belong to? What sections does it consist of? How does it build agency for the client and worker through visual and verbal means? The data will be analyzed using text analysis, period analysis, and the concepts of systemic-functional theory and narratology of comics to interpret the data, with a specific focus on interpreting agency.

Through content analysis, we identified three sections in the document: institutional action context and actors' agency, supervised exchanges and its practices, and regulation of actions and the rights and obligations of actors. These sections differ from one another in their objectives, the language used, and visualization, as well as the agency attributed to the actors.

The purpose of the "Rules of supervised Exchange" comic contract is to safeguard the best interests of the child and their right to visit the parents. The agencies of the worker, parents, and child appear to be multidimensional. The analysis indicates that translation is a process that involves making choices in the selection of illustrations and words, as well as in the use of different symbols and characters. Choices are also made for the kind of agencies given to the parents, children, and workers in the document.

Keywords: understanding of a second language; social services; agency; comic contract; multimodal genre; text analysis; period analysis; Finnish

Kirsi Günther

Assistentinkatu 7, 20500 Turku, Finland
kirsi.gunther@utu.fi

Outi Oja

10691 Stockholm, Sweden
outi.oja@finska.su.se